

Arxiduc Lluís Salvador d'Àustria (1847 – 1915)

«Jo, l'Arxiduc. El desig d'anar més lluny»

2015
LLUÍS ANY ARXIDUC
SALVADOR
1847-1915

28.02 – 14.06.2015

CASAL SOLLERIC DE PALMA

Una exposició organitzada per l'Institut d'Estudis Baleàrics i
comissionada per l'escriptora i acadèmica Carme Riera

<http://arxiduc.iebalearics.org>

«JO, L'ARXIDUC. El desig d'anar més lluny» es una exposició organitzada per l'Institut d'Estudis Baleàrics i comissionada per l'escriptora i acadèmica Carme Riera

La mostra recull més de 150 objectes, entre fotografies, llibres, cartes i objectes personals de l'Arxiduc Lluís Salvador d'Àustria

La mostra es presenta per primera vegada al Casal Solleric de Palma. La inauguració es durà a terme dissabte 28 de febrer a les 12h del migdia

Horari: de dimarts a dissabte d' 11.00 a 14.00 i de 15.30 a 20.30. Diumenges i festius d'11.00 a 14.30h. Dilluns tancat.

*Criada entre les boires que l'aspre cim esqueixa,
conserva l'au salvatge la majestat del néixer,
i, presa dins la gàbia del parc de l'Arxiduc,
els mons se reflecteixen a dins son ull mig cluc.*

JOAN ALCOVER (1951:10)

El Govern de les Illes Balears va declarar formalment el 2015 Any Arxiduc Lluís Salvador d'Àustria en tot el territori de les Illes Balears, a fi que la seva figura sigui recordada en virtut de la commemoració del centenari de la seva mort (1915-2015).

INTRODUCCIÓ

El 12 d'octubre de 2015 es compliran cent anys de la mort de l'arxiduc Lluís Salvador d'Habsburg, considerat per molts illencs, en especial pels mallorquins, la personalitat més important que fins avui mateix ens ha visitat.

Per celebrar aquest centenari, el Govern de les Illes Balears, el Consell de Mallorca i l'Ajuntament de Palma, juntament amb altres institucions privades, han unit els seus esforços i han preparat per a l'any 2015 tot un seguit d'activitats de molt diversa índole per recordar aquest esdeveniment.

Des de l'Institut d'Estudis Baleàrics, un organisme dedicat a promoure i difondre la cultura de les Illes Balears, tant dins la nostra comunitat com a l'exterior, ha volgut organitzar l'exposició titulada "Jo, l'Arxiduc. El desig d'anar més lluny", que compta amb el treball de Carme Riera, l'arquitecte Dani Freixes i la documentalista Lucía Garau.

A l'exposició acompanya un catàleg que conté textos de: Gabriel Janer Manila, Guillem Frontera, José María Sevilla, Helga Schewendinger, Joan Ramis, José Carlos Llop, Brigitta Mader, Román Piña Homs, Milan Novak, Wolghang Loehnert, Eva Gregorovicova, Tomàs Vidal Benito i Vicente Valero.

Viatger, científic, escriptor, dibuixant, erudit, cosmopolita, poliglòt, extravagant, transgressor, estimà Mallorca i va ajudar a donar-la a conèixer arreu. Abans de la publicació de *Die Balearen in Wort und Bild geschildert* (1869-1891) (*Les Balears descrites per la paraula i la imatge*) mai ningú havia dut a terme una feina científica i editorial d'una magnitud semblant dedicada a les nostres illes. L'imaginari popular es nodreix ben aviat amb les seves anècdotes –no permet que talin cap arbre, va mal vestit, li agrada que el confonguin amb qualsevol dels seus servidors– i el converteix en llegenda.

Aquesta exposició sobre Lluís Salvador d'Àustria i les Illes Balears, batejada *Jo, l'Arxiduc, el desig d'anar més lluny*, té a veure amb l'interès que siguin les paraules de l'Arxiduc les que ens serveixin també de fil conductor. Sabem que la manera d'emprar la primera persona seguida del títol és pròpia dels reis i Lluís Salvador no ho va ser, però establí un petit regne –o si més no un principat– a la costa

nord mallorquina i anomenà Miramar al conjunt de les seves possessions. «El desig d'anar més lluny», que ell mateix declara a *Somnis d'estiu ran de mar*, és un constant de la seva vida i la resumeix prou bé.

L'exposició s'estructura en vuit parts, cada una d'elles pretèn descriure i descobrir al visitant els aspectes més importants de la vida de l'arxiduc:

- El retat
- Viatger
- La mar i la terra
- L'observador i l'home de ciència
- L'home de lletres
- Afectes i relacions humanes
- L'amfitrió
- El llegat

RETRAT

Ludwig Salvator Maria Giuseppe Giovanni Battista Dominicus Raineri Ferdinando Carl Zenobius Antonin d'Habsburg-Lorena i Borbó era el fill novè del segon matrimoni de Leopold II, duc de Toscana, i Maria Antonieta de Borbó-Dues Sicílies, néta de Carles IV, rei d'Espanya. Cosí segon de l'emperador d'Àustria, va néixer al Palau Pitti de Florència el 4 d'agost de 1847 i morí a Brandeis (Txèquia) el 12 d'octubre de 1915.

Però qui era l'Arxiduc?

Tenim moltes dades sobre la seva ascendència. Els arbres genealògics de la branca Toscana dels Habsburg ens en donen força. Més complicat és saber si tingué descendència, perquè mai no reconegué cap fill. Estimà, protegí i educà els fills del seu secretari i hereu, Antoni Vives.

Mai no es casà. Els biògrafs solen justificar-ho en un fet terrible: la mort, a conseqüència de greus cremades, de la princesa Matilda, la seva promesa, cosa no provada, però amb la qual l'unien llaços d'afecte. Desencadenà també aquest drama el desig de fugir constantment, d'anar més lluny? O no era

igualment un tret del tarannà dels Habsburg? Cal recordar que el germà petit de l'Arxiduc, Joan Nepomucè Salvador, amb el nom de Joan Orth, emprengué un llarg viatge i mai no va tornar a port.

L'exili de la seva família, expulsada de Florència el 1859, arran de la unificació d'Itàlia, quan Lluís Salvador tenia dotze anys, l'hagué de marcar per sempre i pogué influir en el seu nomadisme posterior.

Com era?

Pareix que era lleig, encara que només les fotografies de vell ens ofereixen, en efecte, un cos deforme a conseqüència d'una acromegàlia, i que no s'agradava massa davant el mirall. Tal vegada per això vestia desaturadament i no li preocupava gens el seu aspecte. Però, per contra, era molt intel·ligent, amb bona memòria. Ben dotat per a les llengües, n'arribà a parlar dotze. I entre els seus estudis preferí les ciències naturals.

Controvertit per alguns, enaltit per molts. Els biògrafs l'han presentat des de diversos caires. Per a uns, el més destacable és la seva vida errabunda. Per a altres, la sexualitat. Per a uns tercers, l'interès per la ciència a la qual consagrà la seva vida. De la seva figura, en sobresurt la part clara, la més coneguda, però també n'hi ha una altra de menys difosa, més amagada i fosca, que entra en contradicció amb aquella.

*Sabem que rebutja la vida a la cort i detesta els convencionalismes, però cada any visita l'emperador i en rep ordres. El seu interès per la Mediterrània pot tenir a veure amb qüestions d'estratègia política dels Habsburg, com a informant o espia.

*Només en aparença pot semblar un desclassat. No ho és. Quan li convé fa valdre les seves prerrogatives d'altesa imperial. Els lligams amb la seva família són forts, de manera especial amb la seva mare, a la qual escriu constantment,

sempre en italià. No obstant això, les cartes són més afalagadores, afectuoses i llargues quan li demana doblers.

*La religiositat provada de Lluís Salvador, que va a missa cada dia i a la Nixe hi transporta els ornaments litúrgics per tal que s'hi pugui celebrar, no s'oposa als gustos que en matèria sexual esmenten alguns biògrafs, l'atracció pels dos sexes o fins i tot la temptació de la promiscuïtat.

*Capriciós, voluble, apassionat, els entusiasmes per les persones i les coses varia segons l'humor, igual que l'elecció dels llocs que l'atrauen per estudiar-los, però alhora demostra una capacitat de treball extraordinària: més de 60 obres escrites en francès, alemany, txec, espanyol, italià i català entre 1868 i 1916. La darrera, *Auslug- und Wachttürme Mallorcas (Torres i talaies de Mallorca)*, és pòstuma. Algunes surten anònimes, d'altres signades exclusivament per ell, malgrat que de vegades els col·laboradors són fonamentals.

*Envoltat d'una cort de persones més aviat humils, no li agrada gens que el contradiguin. Perdre el seu favor implica el rebuig o el desterrament de la seva bigarrada cort, on molts dels seus servidor no cobren, com reconeix al seu testament i per això demana als hereus que paguin el que deu i segueixin pagant fins a la mort de cadascú.

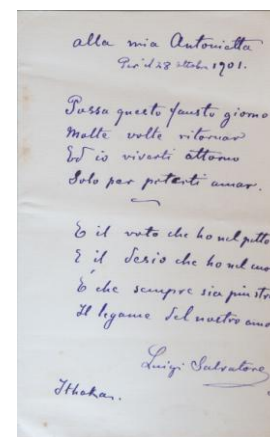
EL VIATGER

A la segona meitat del segle XIX els joves de les elits europees solien completar la seva formació acadèmica amb un viatge. Un costum que els Habsburg de Toscana practicaren des de petits.

Per què vingué a les Balears?

Cap biògraf no ho aclareix de manera definitiva

Visità les Pitiüses i les Balears per primera vegada l'estiu de 1867. Arribà primer a Eivissa el mes d'agost i després de passar per Formentera, Mallorca i Menorca se'n tornà a Praga a principis d'octubre. No es donà a conèixer amb el títol d'arxiduc d'Àustria sinó amb el de comte de Neudorf (Ludwig Graf von Neudorf), que tota la vida seguí emprant quan viatjava.

Va escollir les Balears en lloc d'anar a Dalmàcia perquè la situació política i un brot de còlera a la zona ho desaconsellà. En una carta a sa mare, datada a Praga el 1867, diu que espera el vistiplau a l'emperador, al qual sempre cal demanar permís per viatjar, per passar els tres mesos d'estiu de 1867 a les Balears, on, a banda de prendre bany, cosa molt recomanable per a la seva salut, sembla que feble, «podrà gaudir d'una natura hermosa i quasi africana, i d'un repòs d'ànim del qual sent necessitat.»

Té a veure aquesta necessitat de repòs espiritual amb la mort de la princesa Matilda?

En el fullet sobre els escarabats de les Balears, *Beitrag zur Kenntnis der Coleopteren-Fauna der Balearen*

(Praga, 1869) (*Contribució al coneixement dels coleòpters de les Balears*), Lluís Salvador assegura que vingué a fi i efecte de dur a terme «algunes investigacions topogràfiques i estadístiques» i encara afegeix que «malgrat que no era el primordial del meu viatge, vaig dedicar moltes hores al meu estudi preferit: les ciències naturals i d'aquesta manera vaig aconseguir reunir una considerable col·lecció de productes naturals.»

Però què era el primordial del seu viatge? L'interrogant, com tants d'altres de la seva vida, queda obert.

L'Arxiduc es passà quasi tota la vida viatjant. Era el desig d'anar més lluny el seu esquer. Féu la volta al món, conegué Europa, Àfrica, Àsia, Amèrica i Oceania.

Viatjava per gust, per motius de salut, raons científiques i/o per complir diverses missions encarregades per l'emperador? El seu coneixement dels diferents indrets de la Mediterrània, els llocs estratègics on comprà possessions – Mallorca, Zindis (Muggia, a la vora de Trieste), Ramleh, a Alexandria– ens ho permeten deduir, i l'entrevista el 1914 a Trieste amb l'hereu de l'imperi austrohongarès, Francesc Ferran, per dissuadir-lo del viatge a Sarajevo, que considera molt perillós, quasi confirmar-ho.

LA MAR I LA TERRA

La mar

L'Arxiduc estimava la mar per sobre de qualsevol cosa. Tal vegada més que arribar a port el que li agradava era salpar. Les seves dues goletes, la *Nixe I* i després la *Nixe II*, foren la seva casa veritable. Viatjava amb la seva excèntrica i petita cort. A bord hi havia mallorquins, austríacs, italians, turcs, francesos, grecs, àrabs, una *troupe* cosmopolita, de vegades confosa amb la d'un circ ambulat.

Les dues *Nixes*

Quan comença a viatjar ho fa en vaixells públics. Arriba a les Balears en el vapor *Jaime II*, on coneix Francisco Manuel de los Herreros, que tan important serà per a ell. Però aviat sent la necessitat de tenir un vaixell propi. En una carta a sa mare (9 de novembre de 1869) li demana si no seria possible comprar un petit iot que li servís de casa durant els mesos que tant per motius d'estudis com de salut li agrada passar a la mar. El seu desig s'acompleix el 1872 amb la primera *Nixe*, que s'enfonsarà el 1894 vora el cap Caxine, a les costes d'Alger. El comanda en aquells moments el marí mallorquí Rafael Vich. Al naufragi dedica Lluís Salvador un llibre, *Schiffbruch oder ein Sommernachtstraum* (Praga, 1894) (*Naufragi o un somni d'una nit d'estiu*).

El 1894 compra un altre iot, de segona mà, al príncep de Liechtenstein, el *Herta*, que bateja com a *Nixe II*; aquesta goleta és més gran que la primera. Un dels seus capitans serà Joan Singala.

Les terres Tret de Brandeis, que heretà, les terres que comprà l'Arxiduc a la Mediterrània eren sempre molt a prop de la mar. Quan el novembre de 1871 retornà per segona vegada a Mallorca, instal·lat a Can Formiguera, volgué veure altre pic allò que més l'havia impressionat i va anar a Valldemossa. Visità Miramar, abans anomenat sovint Trinitat. I sentí desitjos de comprar la petita possessió. Aconseguí que li venguessin i fou la primera propietat que tingué a l'illa, a la qual va afegir altres bocins de la vora. Lluís Salvador va passar a

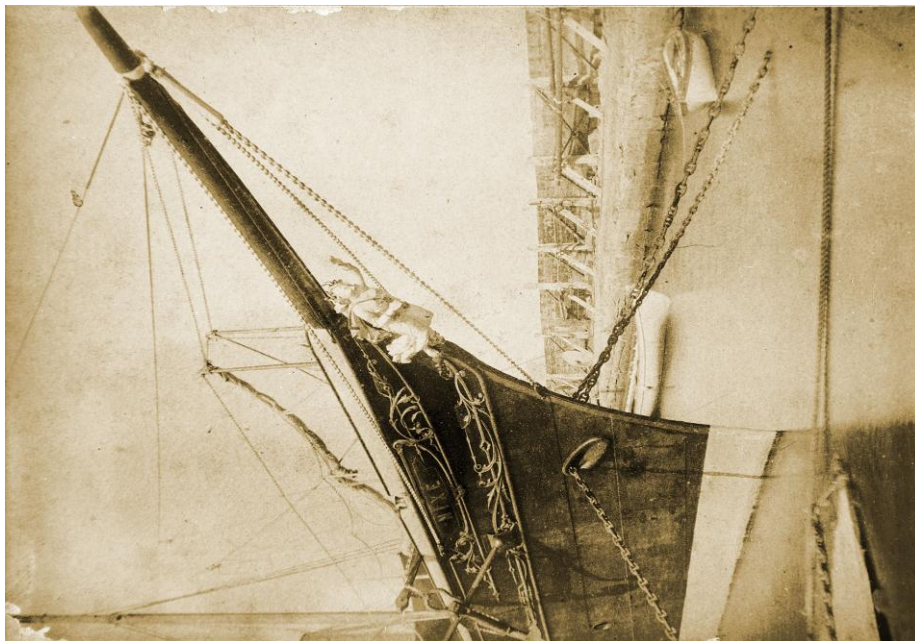
Miramar diverses temporades després de fer-hi obres i cercar mobles arreu o encarregar copiar els que li agradaven més. També féu obres a la capella, intentant restablir el seu aspecte d'abans per tal que s'hi pogués dir missa altre pic.

En acabar la reconstrucció de Miramar, decidí engrandir amb noves terres el seu domini i començà per comprar, com a homenatge a Ramon Lull, del qual es declarà sempre gran admirador, la font de Sant Ramon i sa cova del mateix nom. Després adquirí Can Peret, Can Heure, Ca na Biella, Can Caló, Ca na Matgina, petis llocs que pagà amb generositat als modestos propietaris de la zona. Però cap d'aquests trossos no feien partió amb la mar, la qual cosa obsessionava l'Arxiduc, que no s'aturà fins a aconseguir que el senyor de Son Galceran li vengués un bocí de garriga que arribava fins al roquissar de la costa. Després comprà les vinyes del camí de s'Estaca, que pertanyien també a petits propietaris locals, i sa torre de s'Atalaia, al govern. Més endavant la resta de possessions grosses, Son Galceran, Son Marroig, Son Moragues, Son Ferrandell, Son Gallard, Sa Pedrissa, Son Gual... Sabem pels documents de compravenda què paga per cada una i per la correspondència amb sa mare, a la qual sovint demana més doblers, les rebaixes que aconsegueix. Hem pogut constatar, per exemple, segons carta de l'1 de març de 1883, que de Son Moragues el propietari en vol 177.000 duros però la ven finalment per 140.000.

Lluís Salvador restaurà les possessions, quasi sempre malmeses, reconstruí tafones, estables i marges; plantà oliveres, vinyes i jardins; féu obrir camins i manà construir miradors on li semblà que la vista s'ho mereixia. Bastí noves cases com la de s'Estaca, de la qual féu ell mateix els plànols. La volgué blanca, amb cresteria, a la manera de les de Lipari.

Mentre anava ampliant les seves terres, cosa que no deixa de fer des de 1871 fins pocs anys abans de morir, amb la cabdria d'unificar-les, baix el nom comú de Miramar, va establir amb Mallorca i amb el grup de mallorquins del seu seguici –en especial amb Antoni Vives, el seu secretari i hereu– uns lligams més forts del que no havia suposat quan arribà per primera vegada. Però no visqué sempre a la nostra illa sinó de manera intermitent i mai definitiva, molt menys temps del que en principi podíem sospitar. Tot i l'afirmació reiterada a les biografies que

hi establí la seva residència permanent, no fou així. De vegades passà anys sense retornar, com succeí, per exemple, entre 1898 i 1908.

Proa del Nixe

L'OBSERVADOR I HOME DE CIÈNCIA

La seva formació des del punt de vista de la ciència fou positivista. Per això la comprovació de les dades, preses de manera directa, era fonamental, igual que el treball de camp. Tant a les obres dedicades a les Balears com a moltes altres, les paraules amb descripcions acurades sobre botànica, zoologia, antropologia o geografia, van acompanyades de dibuixos, sovint fets pel mateix Arxiduc o fotografies sobre les quals treballaven uns excel·lents gravadors. Per il·lustrar els textos sobre Menorca tal vegada es serví de fotografies de Femenies i per als de

Mallorca emprà les de Virenque i moltes de Vives, que es convertí en el seu fotògraf oficial i retratà molts dels indrets visitats amb l'Arxiduc. Les il·lustracions de vegades són ornamentals, d'altres complementen el text, l'auxilien, i en algun cas, són més importants que aquest, o al manco «més fiables», com escriu ell mateix al pròleg del primer volum sobre les Balears.

Des de bon començament l'Arxiduc va aplicar un mètode de caràcter positivista, les *Tabulae Ludovicianae*, unes enquestes força àmplies que eren emplenades pels seus informants. Com que molts no sabien ni llegir ni escriure, sovint els capellans, secretaris d'ajuntament, mestres o metges dels pobles transcrivien les respostes i les hi enviaven. Però les col·laboracions amb les quals comptà l'Arxiduc anaren molt més enllà. En tenim constància en el cas de les Balears, encara que sovint els noms dels col·laboradors apareguin només en mencions escadusseres i generin sols unes breus ratlles d'agraïment. Però el fet d'escollir els més adients i de més prestigi és un mèrit indubtable i aprofitar els seus coneixements sintetitzant-los, també.

Sovint s'afirma que Lluís Salvador sentí per les illes un atractiu especial. Tal vegada perquè constitueixen un extraordinari microcosmos per al descobriment de vestigis zoològics, botànics o espeleològics i també per la força literària de la seva mitificació, per això la localització d'Ítaca fou un dels seus objectius. No obstant això, només un 30,6% dels seus treballs estan dedicats a illes. Un 55,6% tracten d'altres indrets de la Mediterrània i només un 13,8% a llocs de fora d'aquesta mar.

Les qualitats científiques de l'Arxiduc foren prou valorades pels experts de la seva època, especialment com a geògraf destacadíssim. Per això les més prestigioses societats geogràfiques, la britànica, l'hongaresa o la italiana l'anomenen soci d'honor.

L'observador que sempre fou l'acostumà a la contemplació de la natura i aquesta inspirà també diversos textos literaris.

L'HOME DE LLETRES

A la voluminosa obra de Lluís Salvador hi ha un aplec de textos que poden ser qualificats de literaris. Alguns escrits en mallorquí, com *Somnis d'estiu ran de mar*, de caire líric i fruit de la contemplació de la costa nord. Altres escrits en llengua alemanya, entre els quals, per la seva significació, n'escollim dos: *Catalina Homar* (Praga, 1905), que és l'evocació de la madona de s'Estaca, i *Lieder der Bäume. Winterträumereien in meinem Garten in Ramleh* (Praga, 1914) (*Canciones de los árboles*), on descriu d'una manera poètica la remor del vent entre les fulles dels diversos arbres del seu jardí de Ramleh.

A banda, com a folklorista s'interessà per la literatura popular i considerà que calia recollir tant les cançons i les glosses com les narracions, trameses només de manera oral fins que ell no les aplegà. El seu recull s'avançà un any al de Mossèn Antoni Maria Alcover. Aparegué el 1895 a Wirzburg en alemany, *Märchen aus Mallorca* i en mallorquí, *Rundayes de Mallorca*.

Admirà la figura de Ramon Llull, seduït especialment pel *Llibre d'Amic i Amat*, restaurà la capella de la Trinitat i féu aixecar un oratori, d'estil neoromànic, amb una primera pedra duta especialment de Bugia, on la tradició diu que Llull patí martiri. Es relacionà amb els lul·listes Jeroni Rosselló i Mateu Obrador, patrocinà l'edició i els estudis sobre Llull i demanà a Mossèn Cinto Verdaguer que escrivís un poema sobre el beat.

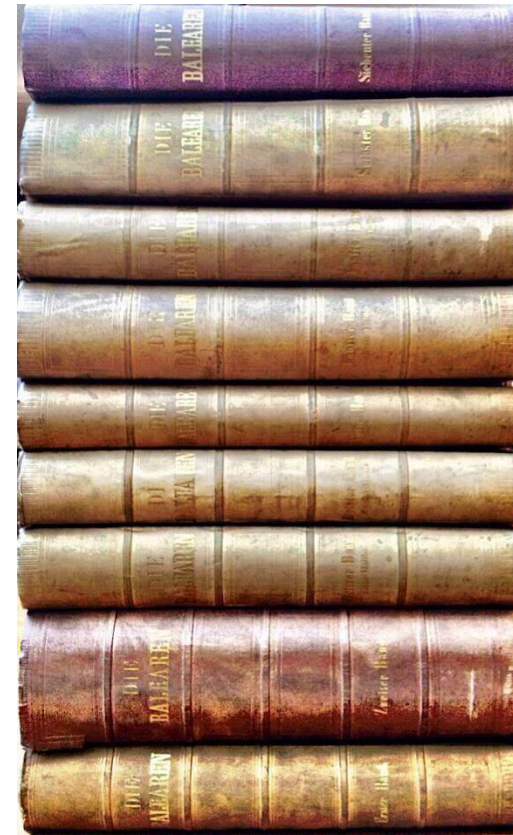
També impulsà la Renaixença i la recuperació de la llengua literària.

D'una manera directa, reunint els poetes mallorquins a Miramar amb motiu del sisè centenari de la Fundació lul·liana per prendre part en una lectura poètica el 25 de gener de 1877.

Els escriptors mallorquins se sentiren afalagats pel seu reconeixement i sobretot perquè arribà a considerar la llengua que es parlava a l'illa una llengua de cultura.

De manera indirecta, el voltor engabià a Miramar va propiciar tres poemes d'Oliver, Alomar i Alcover. El d'aquest darrer, una de les seves millors peces.

La seva figura generà alhora diversos textos literaris: Darío, Rusiñol, Vuillier, Wood, Stuart Boyd, Oliver, Azorín, Verne, Unamuno, Pla, Codet, Salaverría... Convertit en personatge de ficció passà, entre d'altres, a les novel·les de Gaubert, Verdaguer, Villalonga i Janer Manila.

Toms del Die Baleare

AFECTES I RELACIONS: L'AMANT, L'AMIC, ELS AMICS, SECRETARIS, APODERATS...

Alguns dels seus biògrafs es refereixen a la sexualitat principesca de l'Arxiduc, ubèrrima i pletòrica. Suposen que la llista d'amants era d'ambdós sexes i que la promiscuïtat constituïa un altre tret de Lluís Salvador. Com a prova documental de tot plegat, transcriuen algunes cartes. Dues dones, Catalina Homar i Antonietta Lanzerotto, i un amic estimat, Wastrilao Vyborni, foren fonamentals.

A **Catalina Homar** (Esporles, 1869 – s'Estaca, Valldemossa, 1905) la conegué de molt joveneta, mentre recollia sal en un cocó de la vorera i cantava «oh mar blava que ets de trista». L'Arxiduc pogué exercir de Pigmalió i alguna cosa més, amb aquella pagesa pobra, filla d'un fuster, a la qual féu madona de s'Estaca, càrrec que exercí amb coratge. La seva feina fou clau perquè la producció de malvasia anés endavant.

Viatjà amb l'Arxiduc primer a Barcelona a l'Exposició Universal de 1888 (on el vi de s'Estaca guanyà un premi), a Viena i després a Terra Santa. Sembla que va cometre l'errada d'enamorar-se del capità Singala i aquesta «traïció» no fou perdonada per Lluís Salvador, que el 1899 l'envià des de Venècia de retorn a Mallorca. La pena barrejada amb l'alcohol, al qual diuen que s'aficionà, agreujaren el seu estat. Morí d'una malaltia terrible. Immediatament després de la seva mort, Lluís Salvador escrigué i publicà el llibre *Catalina Homar* (Praga, 1905), on trist i malenconiós evoca la seva figura i quasi l'equipara a l'emperadriu Elisabet, la qual cosa molestà molt a la cort de Viena. A banda, encarregà a Giulio Monteverde una escultura emplaçada a Son Moragues. L'escriptor Gabriel Janer Manila la féu protagonista de la seva novel·la *La dama de les boires* (1987).

Antonietta Lanzerotto (Venècia, ? – Palma, 1942), segons uns, entrà al servei de Lluïsa Venetze quan aquesta es casà amb Vives. Segons altres, fou contractada com a teta dels fills d'aquest el 1883, o més tard, el 1890. No inspirà cap llibre a l'Arxiduc, però li dedicà *Canciones de los árboles* i cada any pel seu sant li regalà un cor. Es conserven algunes cartes d'amor que li adreçà Lluís Salvador. El 1899 Antonietta es casà amb el valldemossí Calafat, que també pertanyia al servei arxiducal i amb el qual va tenir dues filles. Lanzerotto batallà per l'herència de Lluís Salvador. Algunes persones testificaren que «la consideraven la senyora de la casa» i ella féu

valdre que era la dipositària de la clau de la caixa forta on es guardaven les joies de l'Arxiduc.

Wratislao Vyborni (Kuttemberg, 1853 – Palma, 1877) fou l'amic més estimat. L'Arxiduc el conegué a Praga, on sembla que aquest estudiava el 1871. Era bell, molt afable, agradós, i com a secretari l'acompanyà en els seus viatges. Morí, a conseqüència d'una insolació, a la fonda Barnils de Palma, el 25 de juliol de 1877, mentre l'Arxiduc era a Àustria. Conten que havia embarcat a na Foradada per anar a felicitar la seva al·lota, Magdalena Nicolau Janer. El cadàver fou conduït amb gran acompanyament cap a la *Nixe*, pintada de negre, que posà rumb a Trieste i des d'allà les despulles arribaren en tren a Kuttemberg, per ser enterrades. L'Arxiduc encarregà a Tantardini un monument funerari que es conserva a Miramar. La mort del amic i amat afectà molt Lluís Salvador. Quan dóna notícia a sa mare de l'enterrament (carta de 12 d'agost de 1877) escriu que «és el dia més trist de la meua vida» i afegeix que «l'estimat Vyborni fou sempre un recte consell, un exemple de virtut i un amic sincer». El 1878 li va dedicar el llibre *Eine Blume aus dem goldenen Lande oder Los Angeles (Una flor del país de l'or o Los Angeles a Califòrnia del sud)*: «Piis manibus optimici amici Vratislavi Vyborny». (Als pietosos manes del millor amic Watislavi Vyborni)

Antoni Vives i Colom (Deià, 1854 – Brandeis, 1918) fou el secretari perpetu. Entrà al servei de l'Arxiduc el 1872, després de deixar el seminari. Al llarg de tota la vida va estar al seu costat, amb fidelitat absoluta. No sempre l'acompanyà als viatges. Es casà dues vegades, primer a Venècia el 1877, amb Lluïsa Veneze i Fole, filla del comte Veneze, amb la qual tingué tres fills, Lluís Salvador (Gigi), Lluïsa Magdalena (Gigetta), i Lluís Antoni (Gino). Després de la mort de la primera dona, el 1896, de sobrepert, es casà amb la mallorquina Aina Ripoll. D'aquest matrimoni va néixer una altra nina, Lluïsa Magdalena. Tots els fills de Vives duïen el nom de Lluís/isa, en honor de la seva altesa, a qui anomenaven Teoto. Vives, la figura del qual sovint sembla haver magnetitzat la de l'Arxiduc, el sobrevisqué tres anys, tal vegada sense saber que Lluís Salvador l'havia fet hereu universal.

Erwin Hubert (Viena, 1883 – Palma, 1963) entrà en contacte amb l'Arxiduc perquè treballava amb l'impressor Eduard Hölzer. El fet que corregís amb tot esment les proves d'impremta, fos un excel·lent dibuixant i interpretés fidelment la lletra entremaliada de Lluís Salvador féu que aquest li proposés el 1903 que treballés per ell com a secretari. Per això vingué a Mallorca i passà temporades a Son Moragues. «La casualitat i la bona lletra en varen canviar la vida», diuen que deia. També viatjà a bord de la *Nixe*. Acompanyà l'Arxiduc a Brandeis durant els darrers temps de la seva vida i s'ocupà de la biblioteca. Als documents relatius a la testamentaria consta com a persona del seu seguici. Retornà a Mallorca acabada la Primera Guerra Mundial i s'hi establí fins la seva mort. La seva pintura, en especial les seves molt difoses aquarel·les, donaren a conèixer arreu una Mallorca bellíssima, encara incontaminada i idíl·lica, que el Foment de Turisme reproduí en cartells, fullets i postals en una de les primeres campanyes propagandístiques d'abast internacional.

Francisco Manuel de los Herreros (Conca, 1817 – Palma, 1903) conegué l'Arxiduc de manera casual a bord del *Jaime II*, durant la travessia d'Eivissa a Palma, el setembre de 1867. Herreros parlava diverses llengües i era catedràtic de Psicologia, Lògica i Ètica, director de l'Institut Balear i president de la Societat Econòmica d'Amics del País. És possible que sense la intervenció d'Herreros l'Arxiduc no hagués comprat terres a Mallorca. Per això, l'amistat d'ambdós seria decisiva. Herreros el posà en contacte amb les persones

il·lustrades de les Illes, l'ajudà en el coneixement i l'estudi dels materials etnològics, geogràfics i històrics que servirien per confegir *Die Balearen*. A més, aviat es convertí en el seu apoderat i administrador dels béns a Mallorca. Després de la seva mort fou la seva filla, l'escriptora Manuela de los Herreros (Palma, 1845 – 1911), la que continuà amb aquesta feina.

L'AMFITRIÓ

L'Arxiduc rebé a les seves terres de Miramar les personalitats més importants de la seva època, tant de la comunitat científica, nacional i internacional, com viatgers il·lustres, artistes, escriptors, membres de la reialesa o simples viatgers interessats en la bellesa del paisatge de la costa nord, als quals fins i tot de vegades feia de guia. Amb aquesta intenció escriví *Lo que sé de Miramar*, i després en castellà *Lugares notables de Miramar* referits «a allò que hi ha que veure». L'itinerari proposat per Lluís Salvador comença a l'hostatgeria que va manar obrir, també denominada Ca na Matgina, però més coneguda per Ca Madò Pilla (avui hotel El encinar) en la qual qualsevol podia romandre tres nits de manera gratuïta.

La llista de visitants a les terres de l'Arxiduc fou molt extensa. Entre els científics cal destacar dues personalitats:

Édouard A. Martel (Pontoise, Val-d'Oise, 1859 – Montbrison, 1938), pare de l'espeleologia moderna, arribà a Mallorca el 1896, atret per les notícies que li donà de les coves de Manacor un altre hoste de l'Arxiduc, l'escriptor, dibuixant i pintor Gaston Vuillier, que havia visitat Mallorca i Menorca el 1888. Martel explorà, per encàrrec de l'Arxiduc, les coves del Drac i descobrí noves sales i un gran llac, un dels més grans, entre els soterranis del món, conegut avui com llac Martel i abans batejat amb el nom de Miramar. També un altre llac descobert per l'espeleòleg duia el nom de la gran duquesa de Toscana, mare de l'Arxiduc.

«La acogida y el apoyo que me dispensó príncipe tan afable como ilustrado, que desde 1872 ha hecho de Miramar la más ideal de las soledades, no cabe explicarlos por medio de palabras ni estas podrían proclamar tampoco la gratitud que por él sienten todos los exploradores y viajeros honrados con su benevolencia. No solo es un sabio el archiduque Salvador, sino también un

literato y un mecenas: por su bondad sencilla y sus discretas larguezas es el soberano moral de Mallorca.»

Odón de Buen (Zuera, Saragossa, 1863 – Ciutat de Mèxic, 1943), catedràtic d'Història Natural de la Universitat de Barcelona, va arribar per primera vegada a Mallorca el 1895 i tots els estius fins el 1911 visitava Miramar. L'Arxiduc s'interessà pels seus treballs i el projecte de la creació d'un laboratori biològic marí, punt de partida de l'actual Laboratori Oceanogràfic. Quan es va inaugurar el que seria l'embrió de l'Oceanogràfic, a Portopí, Buen escriu a l'Arxiduc per tal de donar-li la bona notícia i li demana la seva «alta protecció» tot recordant-li l'encoratjament que sempre li oferí.

Pel que fa als artistes, escriptors i pintors, també foren molts els convidats a Miramar.

Mossèn Cinto Verdaguer (Folgarolas, 1845 – Vallvidrera, 1902) hi va anar un parell de vegades. Una d'elles, el Nadal de 1888, arribà acompanyat d'un grup de poetes catalans de Mallorca, el Principat, el Rosselló i la Cerdanya. Altres pics, com el 1895, tot sol. L'Arxiduc escriu a *Lo que sé de Miramar*: «Molta gent vengué a Miramar després de ser restaurada (...) D'un tot sol, entre els molts que hi vingueren sia feta memòria: de Mossèn Cinto Verdaguer. Varies vegades havia vengut a passar uns quants dies amb mi. Li agradava molt sa pau d'aquestes altures. Sa vida senzilla de la beata Catalina el captivava i volia escriure un poema inspirat en ella.»

Gaston Vuillier (Perpinyà, 1845 – Gimel, 1915) fou, tal vegada, l'hoste més assidu de les possessions de l'Arxiduc, a més de col·laborador i un dels que més impulsà la mitificació de la seva figura. Visità Miramar per primera vegada el 1888. Al seu llibre *Les illes olvidades* va deixar constància de l'hospitalitat del príncep i de la cordialitat amb la qual fou rebut. Vingué altra vegada el 1891 i va viure a Son Gual. El 1896 va tornar i s'hostatjà a Son Galceran. El 1899 va passar l'hivern altre pic a Son Gual. Vuillier pintava, dibuixava i escrivia. Va dedicar un text a Miramar, a banda de retratar l'Arxiduc en un dibuix sovint reproduït. L'amistat de Vuillier amb l'Arxiduc féu que l'acompanyés en algun dels seus viatges i l'anés a veure a Brandeis el 1901.

«Desde el principio había recomendado a sus sirvientes y empleados que respetaran los olivos, pinos y encinas, viejos y retorcidos y agrietados. Un día, los golpes de unos hachazos resonaban en la profundidad de los bosques. En una propiedad colindante con Miramar un mallorquín abatía un árbol centenario: tenía derecho. El Archiduque pagó mucho para comprar toda la propiedad del campesino. Días más tarde, volvió a producirse lo mismo del otro lado de Miramar: el Archiduque volvió a comprar. Y llegó un momento que el Príncipe ya no podía abrir la ventana por la mañana sin oír por todos lados hachazos. Así, progresivamente, y casi sin sospecharlo, dedicó millones a la compra de las bellezas de aquella maravillosa costa y al reposo de los grandes árboles que mueren lentamente de vejez inclinándose sobre las aguas»

Elisabet, emperadriu d'Àustria (Munic, 1837 – Ginebra, 1898) és, d'entre els personatges de la reialesa que visiten Miramar, el més emblemàtic i popular. Com Lluís Salvador, fugí de la cort i viatja sempre seguit. En alguns dels viatges l'Arxiduc l'acompanya. Els darrers dies de desembre de 1892 arriba a Mallorca a bord del seu iot *Miramar* i hi fa una estada curta. Toma el gener de 1893. Desembarca a na Foradada i des d'allà va a Miramar i després a Son Moragues. També visita s'Estaca i Son Marroig i prova la cuina mallorquina, que, segons sembla, li va agradar... Com a record de l'estada envià una imatge de Notre Dame de la Garde per a la capella de Miramar.

«No sé si aceptar la teva invitació... perquè si vaig a Mallorca ja no m'agradarà Corfú.»

«Ha sigut molt bell... però sovint és millor que els somnis no deixin de ser això, somnis.» (diuen que li va dir després de visitar Mallorca)

EL LLEGAT

El llegat de l'Arxiduc és ampli i té diverses vessants:

Com a estudiós, ens ha deixat una obra fonamental sobre les nostres illes, *Die Balearen in Wort und Bild geschildert*, que ningú abans que ell dugué a terme i que en molts d'aspectes és encara vigent.

Fou el primer en recollir les nostres rondalles i interessar-se pels costums locals. Creà el primer museu etnogràfic per deixar constància de tot allò que es perd, tal com li agradava manifestar.

Va aprendre la nostra llengua, en la qual escrigué diverses obres: *Somnis d'estiu ran de mar* i *Lo que sé de Miramar*. La considerà una llengua de cultura. Ajudà els homes de la Renaixença en aquesta feina, i els lul·listes en la difusió de l'obra de Lull.

L'Arxiduc no sols comprava possessions sinó que les restaurava i reconstruïa, bastia capelles, obria camins, refugis i miradors perquè els paratges més bells poguessin ésser contemplats per tothom sense perill de la vida, a banda d'inaugurar una hostatgeria, coneguda com Ca Madò Pilla, on qualsevol trobava aixopluc gratuït durant tres nits.

Respectuós amb la natura, ecologista *avant la lettre*, el seu exemple hauria de servir-nos per preservar el que encara queda no contaminat pel ciment, que d'una manera tan poca aguda i hostil ha anat envaint alguns dels racons més meravellosos de les nostres illes.

Defensà les possibilitats turístiques de Mallorca, aliat amb el Foment de Turisme, però, ben segur, també amb la idea d'un turisme sostenible que no impliqués la destrucció de la natura.

Exercí com a mecenes en diversos projectes científics illencs, ajudant amb els seus doblers a la descoberta dels llacs de les coves del Drac per part de l'espeleòleg Martel, encoratjant Odón de Buen per a la creació del que seria l'embrió del Laboratori Oceanogràfic.

La seva mirada forana transformà també la nostra. Les Balears i Pitiüses canviaren mirades per l'Arxiduc.

Cap altre viatger estimà tant Mallorca ni en féu tanta propaganda; tal vegada per això es creà una Associació d'Amics de l'Arxiduc, que vetlla per la seva memòria, a banda dels museus a ell dedicats pels seus hereus a Son Marroig, a Miramar i el cedit a l'Ajuntament de Valldemossa, que es pot visitar a la Cartoixa.

La Diputació l'anomenà «hijo adoptivo de las Baleares» el 1877. El Foment de Turisme el féu president honorari el 1908. L'Ajuntament de Palma, fill il·lustre el 1910. El de Sóller el declara fill adoptiu el 1913.

A Palma una avinguda, un monument amb frisos de l'escultor Jaume Mir i un institut d'ensenyament secundari duen el nom de l'Arxiduc.

A Eivissa un carrer s'anomena Arxiduc Lluís Salvador.

A Valldemossa un bust d'Horacio de Eguía, un carrer i la reproducció del iot *Nixe*, al Centre Cultural Costa Nord, li reten homenatge.

A Deià el bocí de carretera que creua el poble es diu també Arxiduc Lluís Salvador.

D'altres pobles, com Binissalem, li han dedicat carrer i diverses rutes de Mallorca i Menorca duen el seu nom.